

РЕОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНІХ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ 1920-1930-Х РОКІВ

Юринець Ярина Ігорівна

Старший викладач

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Тривалий процес встановлення ідеологічного панування марксизму на українських теренах супроводжувався реорганізацією системи освіти, яка мала на меті усунути так звану «стару» інтелігенцію, оновивши кадровий склад. Нову владу цікавило не піднесення рівня викладання та покращення якості знань, а політичні погляди, партійний та навіть національний склад викладачів. Деяка лояльність у ставленні до професури дореволюційних часів у 1920-х рр. пояснювалась не демократизмом керівництва, а була зумовлена необхідністю очікування завершення процесу підготовки нових кадрів, які б відповідали партійно-ідеологічним вимогам.

На цьому етапі водночас провадилась і політика «перевиховання» так званих «старих» кадрів. На початку 1920-х рр. у вишах вводиться посада політкомісара, яким найчастіше був активний студент-комуніст, наділений правом видавати накази та розпорядження стосовно всіх напрямів діяльності вишу.

Для більшої уніфікації наукових здобутків та, вочевидь, для полегшення контролю над можливими теоретичними ухилами, в цей час поширюється й так зване суспільствознавство (включало в себе політичну економію, діалектичний та історичний матеріалізм, економічну географію і всесвітню історію). Суспільствознавство викладалося у вищих і середніх школах, на різних курсах, у гуртках тощо. Великою популярністю, зокрема, користувався семінар із суспільствознавства, який організував в 1922 р. при кафедрі філософії права Всеукраїнської академії наук (ВУАН) Олексій Микитович Гіляров. Робота семінару організовувалась за трьома напрямками – загальної соціальної філософії, соціальної психології, соціальної педагогіки.

17–21 травня 1926 році в Харкові відбулася Перша Всеукраїнська конференція викладачів суспільствознавства вузів, на якій було запропоновано та затверджено єдину програму курсу діалектичного матеріалізму. А вже 21–25 червня 1928 року на Другій Всеукраїнській конференції викладачів соціально-економічних дисциплін у вузах обговорювався стан реалізації цієї програми.

Важливу роль у підготовці ідеологічних кадрів для партійної та наукової роботи відіграв Комуністичний університет ім. Артема, створений у Харкові в квітні 1922 р. Сюди за рішенням ЦК КП(б)У та губкомів направлялись на навчання комуністи та комсомольці. На базі історико-філологічного та фізико-математичного факультетів Харківського університету в 1920 році було створено Академію теоретичних знань (АТЗ), яка складалася з Інституту суспільних наук (ІСН) та Інституту фізико-математичних наук (ІФМН). 20 квітня 1921 року наказом Наркомосвіти УРСР Академія теоретичних знань була перетворена в Харківський інститут народної освіти (ХІНО), на базі якого

Рішенням Раднаркому УРСР від 17 вересня 1925 року було створено факультет політичної освіти, перетворений у 1929 р. на Інститут комуністичної освіти із філософсько-атеїстичним факультетом.

У 1921 р. і Київський університет було переформатовано у Вищий інститут народної освіти (ВІНО), із 1926 року – у Київський інститут народної освіти (КІНО).

Значну роль в насаджуванні теорії марксизму відігравав факультет політосвітніх працівників, створений за рішенням ЦК КП(б)У в 1925 р. при Харківському інституті народної освіти і в 1929 р. перетворений в інститут комуністичної освіти з філософсько-атеїстичним факультетом.

Згідно постанови ВУЦВК від 15.01.1923 р. при Комуністичному університеті ім. Артема була організована науково-дослідна кафедра марксизму та марксознавства, на базі якої у 1924 р. створюється Український інститут марксизму (з 1927 р. – Український інститут марксизму-ленінізму (УІМЛ), який з 1931 р. входить до складу Всеукраїнської асоціації марксистсько-ленінських інститутів – ВУАМЛІН). Головним завданням цього закладу було визначено проведення науково-дослідної роботи в галузі марксизму-ленінізму та готувати кадри для педагогічної діяльності.

Згідно з постановою ВУЦВК від 4 вересня 1932 року на базі навчальних частин інститутів ВУАМЛІНу було організовано окремі самостійні інститути червоної професури (економіки, філософії, аграрний, історії партії і партійного будівництва, літератури, мистецтва і права). 10 січня 1934 р. згідно з постановою ВУЦВК вони були реорганізовані в єдиний Інститут червоної професури (ІЧП) з відділами: економічним, філософським, історичним, радянського будівництва і права, літературним, підготовки кадрів ІЧП та заочної аспірантури.

Завданням ІЧП була підготовка висококваліфікованих викладачів вузів і наукових працівників в сфері марксистсько-ленінської філософії, тобто «готувати і випускати висококваліфіковані більшовицькі кадри наукових і керівних партійних та радянських працівників». Основне ядро викладацького складу ІЧП становили суспільствознавці-марксистки, але, дбаючи про якість освіти майбутніх партійних діячів, керівництво інституту залучало до викладання і відомих вчених з лав «старої» професури, зважаючи на їх авторитет в наукових колах. Окрім того, досить часто запрошували до читання лекцій відомих спеціалістів з Москви, Ленінграду, інших міст союзних республік.

Першочерговими завданнями співробітників новостворених організацій (як у 1920-х рр., так і в 1930-х рр.) були дослідження та пропаганда питань діалектичного й історичного матеріалізму, популяризація ідейних засад марксизму. Всі організаційні процеси у сфері освіти та науки в 1920-1930-х роках мали меті зовсім не модернізацію чи оптимізацію цих сфер, а, навпаки – уніфікацію, ідеологічну заангажованість та пряме підпорядкування партійним цілям.